

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

3.3.2022

Suomen Punaisen Ristin lausunto: Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko (VNS 10/2021)

Suomen Punainen Risti kiittää mahdollisuudesta lausua ihmisoikeuspoliittisesta selonteosta.

Suomen Punainen Risti on viranomaisia tukeva julkisoikeudellinen yhteisö, jonka oikeudellisesta erityisasemasta on Suomessa säädetty lailla (238/2000) sekä sen nojalla annetulla tasavallan presidentin asetuksella (827/2017). Suomen Punainen Risti kuuluu Suomen suurimpiin humanitaarista apua antaviin ja kehitysyhteistyötä tekeviin järjestöihin.

Tässä lausunnossa nostamme esille joitakin yhdenvertaisuuteen liittyviä kysymyksiä, mutta sen lisäksi muita Punaisen Ristin toimintaan ja mandaattiin liittyviä huomioita.

Suomen Punainen Risti pitää ihmisoikeuspoliittista selontekoa kokonaisuutena hyvänä ja kattavana. **Nähdäksemme kansalaisyhteiskunnan ja järjestöjen rooli on huomioitu kiitettävästi sekä selonteon valmistelussa, että itse selonteossa.** Suomen Punainen Risti pitää hyvänä, että selonteossa on huomioitu myös kansallinen ihmisoikeustilanne. Suomen ihmisoikeusperustainen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on johdonmukaista, uskottavaa ja legitiimiä vain, jos Suomen edistämät ihmisoikeusvelvoitteet toteutuvat Suomessa esimerkillisesti.

Myönteistä selonteossa on myös EU-politiikan huomioiminen ja sitoutuminen aktiiviseen perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen niin EU:n sisäisissä asioissa kuin EU:n ulkopoliitikassakin. EU:n sisä- ja ulkopoliittiset päämäärät ovat globalisoituneessa maailmassa yhä tiiviimmässä yhteydessä ja sisäpoliittisten toimenpiteiden tulee olla johdonmukaisia ulkopoliittisten ihmisoikeustavoitteiden kanssa. EU ei voi ulkoistaa ihmisoikeuksien toteuttamista kolmansiin maihin.

Yhdenvertaisuus ja osallisuus

Suomen Punainen Risti tukee yhdenvertaisuuden, syrjityimpien väestöryhmien oikeuksien ja sukupuolten tasa-arvon edistämisen ja puolustamisen säilyttämistä erityisenä painopisteenä. Heikoimmassa ja haavoittuvimmassa asemassa olevien suojeleminen ja auttaminen on myös Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun liikkeen peruslähtökohta ja syrjittyjen ryhmien tavoittamiseen sekä sukupuolisen ja muun moninaisuuden huomioimiseen auttamistoiminnassa tähtäävät ohjeet ja toimintatavat on otettu käyttöön. Tämä näkyy niin kansainvälisten operaatioiden suunnittelussa ja toteutuksessa kuin kotimaan valmiustoiminnassakin.

Yhdenvertaisuuteen liittyvät kysymykset näkyvät selonteossa lähtökohtaisesti laajasti ja monesta eri näkökulmasta. Yhdenvertaisuuden toteutumista on tarkasteltu niin eri väestöryhmien kuin teemojenkin näkökulmasta. On hyvä, että yhdenvertaisuutta tarkasteltaessa huomioidaan leikkaavat ja risteävät näkökohdat.

Osallisuuden osalta selonteossa (s.47) huomioidaan erikseen ikääntyneet henkilöt sekä suppeammin kielelliset ja vakaumukselliset oikeudet. **Vähemmälle huomiolle sen sijaan jäävät esimerkiksi ulkomaalaistaustaiset henkilöt sekä heidän osallisuutensa vahvistaminen yhdenvertaisuuden näkökulmasta.** Näiltä osin selonteko käsittelee lähinnä rasisminvastaista työtä ja rakenteellisia muutostarpeita, ei niinkään sellaisia positiivisia toimenpiteitä, joilla vähemmistöryhmien osallisuuden kokemusta saataisiin lisättyä.

Kuten selonteossakin todetaan (s. 32), turvallinen oikeusvaltio edellyttää perus- ja ihmisoikeuksien ja oikeusturvan yhdenvertaista toteutumista sekä hyvien väestösuhteiden, osallisuuden ja osallistumisoikeuksien vahvistamista. **Selonteossakin viitattu rasismin vastainen ja hyvien väestösuhteiden vastainen toimintaohjelma sisältää monia hyviä toimenpiteitä, joita selonteossa olisi voitu käsitellä laajemminkin huomioiden niiden merkitys yhdenvertaisuuden ja osallisuuden kokemuksen vahvistumiselle.**

Selonteossa todetaan aivan oikein (s.37), että koronapandemia on kohdellut eri väestöryhmiä eri tavoin niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Tämän huomioiminen ja korjaaminen tulevana vuosina niin kotimaisessa budjetoinnissa kuin mm. kehitysyhteistyörahoituksesta päätettäessä on tärkeää. Myös joissakin maissa nähty rajoitustoimien väärinkäyttö ihmisoikeusloukkausten mahdollistamiseksi on selonteossa hyvin huomioitu.

Sen sijaan oikeutta terveyteen voisi käsitellä ja korostaa laajemmin. Koronapandemian osalta tässä viitataan rajoituksilla estettyihin terveyshaittoihin, vaikka samaan aikaan koronapandemia on estänyt oikeutta terveyteen mm, terveydenhuollon palveluiden saatavuuden puutteen vuoksi, myös Suomessa mutta erityisesti maissa, joissa terveydenhuollon kattavuudessa on alun perinkin suuria puutteita. **Terveyspalveluiden universaali kattavuuden edistäminen on tärkeä ihmisoikeuskysymys.** Samoin universaalien sosiaaliturvan merkitystä suojaverkkona juuri kaikkien haavoittuvimpien osalta tulisi korostaa. Koronapandemia osoitti selkeästi tämän puutteet eri puolilla maailmaa.

Yksittäisenä yhdenvertaisuuskysymyksenä haluamme nostaa esille **paperittomien** tilanteen. Selonteon sosiaalista turvallisuutta käsittelevässä kappaleessa on todettu, että ”Suomessa on kaikki maassa asuvat henkilöt kattava perusoikeus- ja sosiaaliturvajärjestelmä [...] perusoikeuksilla turvataan muun muassa oikeuksia maksuttomaan perusopetukseen, välttämättömään toimeentuloon ja sosiaaliturvaan sekä riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin.” **Näiltä osin on huomioitava, että Suomessa elää huomattava määrä henkilöitä, joilla on hyvin rajallinen pääsy sosiaali- ja terveyspalveluihin.** Esimerkiksi paperittomuudessa elävillä ihmisillä, mukaan lukien lapset, on oikeus vain kiireelliseen sosiaali- ja terveydenhuoltoon, mikä ei sisällä esimerkiksi neuvolapalveluita, vaikka jotkut kunnat ovat näitä päättäneetkin tarjota. Lisäksi kriisi- ja hätämajoituksen osalta eduskunnan apulaisoikeusasiamies on joulukuussa 2021 antamassaan perusteellisessa ratkaisussa huomauttanut pitkään jatkuneesta ongelmasta, joka koskettaa **kaikkia asunnottomia**, ei ainoastaan paperittomia. **Näiltä osin selonteon viittaus ”riittäviin” sosiaali- ja terveyspalveluihin on kyseenalainen.**

Turvapaikanhakijat ja perheenyhdistäminen

Suomen Punainen Risti kiittää, että selonteossa korostetaan Suomen sitoutuneisuutta kiintiöpakolaisjärjestelmään (s. 75). Järjestelmä on hyvin toimiva, turvallinen ja kohdistuu kaikkein heikoimmassa asemassa oleviin.

Selonteossa on useassa kohdassa nostettu esiin kansainvälisten sopimusvalvontaelinten suositukset. Näistä merkittävä osa koskee turvapaikanhakijoita ja kansainvälistä suojelua saavia henkilöitä (s. 74). Toistuvia maahanmuuttoa koskevia teemoja ovat selonteon mukaisesti muun muassa kansalliseen turvapaikkalainsäädäntöön tehdyt muutokset, kansallisen turvapaikkaprosessin laatu ja oikeusvarmuus, erityisesti lasten säilöönnotto ja säilöönnotto-olosuhteet sekä perheenyhdistäminen ja oikeus perhe-elämään.

Suomen Punainen Risti kiittää sitä, että moneen suositukseen on reagoitu ja parannuksia on tehty mm. turvapaikanhakijoiden oikeusturvaan. Lukuisia epäkohtia on kuitenkin edelleen korjaamatta. **Eriyisen ongelmallisena näemme, että Suomi ei ole toistaiseksi ryhtynyt toimenpiteisiin perheenyhdistämisen tai lasten säilöönnottoon liittyvien suositusten toimeenpanemiseksi.** Näihin ei myöskään selonteossa oteta kantaa.

Suomen Punainen Risti on toistuvasti esittänyt näkemyksensä siitä, että lasten säilöönnotosta tulisi kokonaan luopua. Lapsen edun mukainen ratkaisu olisi, ettei lasta koskaan, huoltajan kanssa tai yksin, otettaisi säilöön. Lasten kohdalla tulisi turvautua vaihtoehtoihin toimenpiteisiin, jolloin myös perheen yhtenäisyys turvattaisiin altistamatta lasta säilöönnoton vaikutuksille.

Suomen Punainen Risti on myös erittäin huolestuneena seurannut EU:n muuttoliikkeeseen ja turvapaikkajärjestelmään liittyvän säädöspaketin valmisteluja (Migration and Asylum Pact). Esitetyt säädösmuutokset uhkaavat johtaa ihmisoikeuksien merkittävään rajoittamiseen ja erityisesti säilöönnoton lisääntymiseen aivan erityisesti ulkorajavaltioissa. Suomen Punainen Risti huomauttaa myös, että Välimeren pitkäkestoisen ja erityisesti vuoden 2015-2016 tilanteen seurauksena valmistelluissa säädösesityksissä ehdotetut ratkaisut ovat hyvin erilaisia kuin nyt Ukrainan ja Venäjän välisen konfliktin aiheuttaman pakolaisuuden johdosta käynnistettävät toimet, jotka perustuvat Balkanin alueen konfliktin jälkeen laadittuun lainsäädäntöön.

Suomen Punainen Risti muistuttaa, että kansainvälistä suojelua saaneiden perheenyhdistämistä tulee helpottaa. Oikeus perhe-elämään on perustavanlaatuinen ihmisoikeus, jonka Suomi on sitoutunut turvaamaan kaikille Suomen toimivallan piirissä oleville, myös kansainvälistä suojelua saaneille. Perheenyhdistämisessä on laillisia, hallinnollisia ja taloudellisia esteitä, joiden ratkaisemiseen ei ole löytynyt riittävästi tahtoa.

Ilmastonmuutos

Suomen Punainen Risti kiittää sitä, että ilmastonmuutos on selonteossa nostettu yhdeksi keskeiseksi perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista uhkaavaksi tekijäksi. **Ilmastonmuutos syventää jo olemassa olevaa eriarvoisuutta niin kansainvälisesti kuin valtioiden sisälläkin.**

Ilmastonmuutokseen vaikuttamista ei globaalissa maailmassa voi irrottaa kehityspolitiikasta tai -työstä. On tärkeää, että Suomi tukee erityisesti kehittyvien maiden ilmastotoimia kehitysyhteistyövaroin ja osana ulko- ja kehityspolitiikkaa. Ilmastonmuutoksen hillintä niin rahoituksella kuin erilaisilla teknisillä ratkaisuilla on tärkeää kehityksen ja globaalin vastuun näkökulmasta ja **sen kautta voidaan vaikuttaa positiivisesti monien ihmis- ja perusoikeuksien kehittymiseen, erityisesti terveyteen ja toimeentuloon.** Ilmastonmuutokseen sopeutumiseen panostaminen on kriittistä, siihen tulee ohjata riittävästi

rahoitusta ja sen tulee kohdentua alueille ja ihmisryhmille, jotka kärsivät ilmastonmuutoksen vaikutuksista eniten. Tämä jää osin puutteellisesti käsitellyksi selonteossa.

Suomen Punainen Risti katsoo, että kehitysyhteistyön ja humanitaarisen avun välinen jatkumo on järkevää erityisesti luonnonkatastrofeihin ja ilmastonmuutoksen mukanaan tuomiin haasteisiin vastaamisessa. Siinä toimintamallit ja eri rahoituslähteet voivat sujuvasti täydentää toisiaan: humanitaarinen apu tuo vakautta katastrofitilanteissa vastaamalla ihmisten perustarpeisiin, ja voi myös sisältää koulutusta, valmiuden kehittämistä tai elinkeinojen tukemista. Tämä parantaa yhteisöjen ja yhteiskunnan selviämistä katastrofista pitkällä tähtäimellä. Samaan aikaan kehitysyhteistyön kautta voidaan parantaa valmiutta vastata tuleviin katastrofeihin ja kriiseihin.

Ihmisoikeudet ja kehityspolitiikka

Inklusiivisten, rauhanomaisten ja demokraattisten yhteiskuntien vahvistaminen on selonteossa aivan oikein korostettu tärkeänä painopisteenä myös ihmisoikeusnäkökulmasta. **Tässä voisi kuitenkin pelkän kansalaisyhteiskunnan vaikutusmahdollisuuksien lisäksi vielä laajemmin korostaa kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja -kapasiteettia erityisesti vaikeissa konteksteissa.** Vahvan paikallisen toimijakentän rooli yhteiskunnallisen kehityksen rakentajana ja palveluiden tarjoajana, myös konfliktien ja kriisien aikana ja eritoten jälkeen on ensiarvoisen tärkeä. Myöhemmin selonteossa puhutaan ihmisoikeuspuolustajien roolista (s. 38) mutta ei siinäkään suorista palveluista, joita kansalaisyhteiskunta tuottaa, tai osallistumisen mahdollisuuksista, joita kansalaisyhteiskunta tarjoaa.

Suomen Punainen Risti kiittää vahvasta kirjauksesta seksuaali- ja lisääntymisterveyden sekä -oikeuksien (SRHR) puolustamiseksi sekä tässä korostettua, tätä työtä tekevien järjestöjen toimintamahdollisuuksien turvaamista.

Ylivaalikautinen kehityspoliittinen selonteko on vankka ja hyvä pohja myös ihmisoikeusperustaiselle kehitysyhteistyölle. Laajemmin kehityspoliittista selontekoa varjostaa huoli riittävästä rahoituksesta sen toimeenpanolle ja selonteon aidosta ylivaalikautisuudesta, mikä on edellytys pitkäkestoiselle kehitykselle Agenda 2030:n mukaisesti.

Kehitysyhteistyön osalta vammaisten henkilöiden osallisuuden ja asiantuntemuksen korostaminen on erittäin tärkeää. Se voisi korostua laajemmin myös humanitaarisessa avussa. Suomi korostaa vammaisten henkilöiden asemaa ja oikeuksia humanitaarisessa avussa, mutta lisäksi voisi vahvemmin kehittää myös heidän osallisuutensa ja asiantuntemuksen käyttöä myös humanitaarisessa avussa ja esim. varautumisessa.

Paikallisuus ja paikallisten toimijoiden aito osallistuminen ja rooli voisi korostua vielä enemmänkin selonteon kehityspoliittisessa osiossa. Rahoituksen ja avun paikallisuuden korostamisella saadaan paremmin kuuluviin paikalliset tarpeet myös ihmisoikeusnäkökulmasta.

Ulko- ja turvallisuuspolitiikka

Suomen Punainen Risti kiittää selonteon linjauksia kansainvälisen oikeuden ja ihmisoikeussopimusten periaatteiden kunnioittamisesta ulko- ja turvallisuuspolitiikan kulmakivinä (s.12). On tärkeää, että kansainvälisten rikosten rankaisemattomuuden periaate näkyy Suomen linjauksissa (s. 29) ja että siitä pidetään kiinni myös käytännössä.

Erityisesti kiitämme sitä, että humanitaarisen oikeuden rooli on selonteossa huomioitu. Näiltä osin haluamme kuitenkin kiinnittää huomiota ihmisoikeusloukkauksista ja -rikkomuksista vastuussa olevia tahoja vastaan käytettäviin pakotejärjestelmiin, joiden käyttöä Suomikin selonteon mukaisesti tukee (s. 29).

Valtioiden asettamilla pakotteilla voi olla merkittävä rooli, kun ihmisoikeusloukkauksiin syyllistyneitä halutaan saattaa teoistaan vastuuseen. **Samaan aikaan niillä on kuitenkin usein negatiivinen vaikutus ihmisoikeuksien toteutumiselle pakotteiden tai sanktioiden kohteena olevassa maassa ja aivan erityisesti apua tarvitsevien ihmisten auttamiselle.** Kysymys on erityisen ajankohtainen Ukrainan konfliktin ollessa käynnissä, mutta se ei ole uusi – esimerkiksi myös Syyrian sodan yhteydessä humanitaariset toimijat ovat joutuneet taloudellisten pakotteiden vuoksi ongelmatilanteisiin mm. toimijoiden omien sisäisten maksusiirtojen suorittamiseksi tai erilaisten tavarankuljetusten perille saamiseksi. Samoin Afganistanissa sanktiot ovat huomattavasti vaikeuttaneet kriittisen avun, rahoituksen ja tavaran toimittamista maahan vallanvaihdoksen jälkeen. Tämä pahentaa ihmisten tilannetta maassa, kun heillä ei ole saatavilla peruspalveluita ja kriittisesti tarvittavaa humanitaarista apua.

Kansainvälisen oikeuden mukaan valtioilla sekä sodan osapuolilla on ensisijainen vastuu huolehtia siviiliväestöstä. Jos siviiliväestön keskuudessa ilmenee puute perustarpeista, humanitaarinen oikeus takaa humanitaarista ja tasapuolista avustustoimintaa harjoittaville järjestöille oikeuden nopean ja esteettömän pääsyn uhrien luo. Lisäksi humanitaarinen oikeus edellyttää, että humanitaarisia avustustulohetyksiä suojellaan ja niiden nopeata jakelua helpotetaan. Samanaikaisesti avustustoimijoiden on saatava toiminnalleen lupa, sekä järjestettävä niihin liittyvä tekniset järjestelyt, mukaan lukien avustuskuljetusten tarkistukset. Voimakkaat maahantuonti- tai vientirajoitukset, taloudelliset pakotteet tai maksujärjestelmien oleminen poissa käytöstä, vaikuttavat negatiivisesti myös avustustarvikkeiden tuontiin ja ventiin ja siten avun perille saamiseen.

Puolueettoman ja tarvelähtöisen humanitaarisen avustustyön mahdollistamiseksi on ensisijaisen tärkeää, että pakote- ja sanktiojärjestelmiä käyttöönotettaessa varmistetaan, että pakotteilla ei estetä tai vaikeuteta humanitaarista avustustoimintaa.

Lisäksi pidämme tervetulleena, että **uusiin aseteknologioihin** liittyen selonteossa (s. 85) nostetaan esille kanta, että Suomi edistää autonomisten asejärjestelmien globaalia sääntelyä. **Suomen Punainen Risti pitää linjausta hyvänä, ja pitää tärkeänä, että sääntelyllä pyritään oikeudellisesti sitovaan kansainväliseen sopimukseen ja että myös Suomi tukee tähän liittyvien neuvotteluiden aloittamista mahdollisimman pian.**

Kristiina Kumpula
pääsihteeri